

Instytucja małżeństwa w porządku kanonicznym Kościoła Anglii¹

The institution of marriage in the canonical order of the Church of England

dr Igor Michał Kilanowski
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW
ORCID 0000-0002-1209-2317
e-mail: i.kilanowski@uksw.edu.pl

Streszczenie: Artykuł prezentuje instytucję małżeństwa w anglikańskim porządku prawnym. Wychodząc od prawno-porównawczej analizy małżeństwa w prawie kanonicznym anglikańskim i katolickim, przedstawione zostaną kwestie sakramentalności związku małżeńskiego, religijno-państwowego charakteru małżeństw anglikańskich oraz sposobów zawarcia małżeństwa ze skutkami cywilnymi w brytyjskim porządku prawnym. Przedmiotem analizy jest także orzeczenie nieważności małżeństwa anglikańskiego oraz orzeczenie rozwodu – instytucji nieznannej w katolickim prawie kanonicznym. Podsumowanie stanowi porównanie instytucji małżeństwa w prawie kanonicznym Kościoła rzymskokatolickiego oraz Kościoła Anglii.

Słowa kluczowe: anglikanie, małżeństwo, prawo kanoniczne, Kościół Anglii, prawo wyznaniowe

Abstract: The article presents the institution of marriage in the Anglican legal order. Starting from the legal-comparative analysis of marriage in Anglican and Catholic canon law, the issues are presented the sacramentality of marriage, the religious-state nature of Anglican marriages and the methods of contracting marriage with civil consequences in the British legal order. The subject of the analysis are also the nullity of an Anglican marriage and the declaration of divorce – an institution unknown in Catholic canon law. The summary

¹ Artykuł powstał w ramach finansowania badań w konkursie Preludium 10 organizowanego przez Narodowe Centrum Nauki w Krakowie pod tytułem *Pozycja prawna kościoła narodowego. Kościół anglikański w sferze relacji państwo-kościół i na arenie międzynarodowej* (numer decyzji: 2015/19/N/HS5/00316). Więcej w zakresie anglikańskiego prawa kanonicznego oraz pogłębione studium dotyczące małżeństwa w prawie anglikańskim w: I. KILANOWSKI, *Status prawny Church of England*, Warszawa 2021.

is a comparison of the institution of marriage in the canon law of the Roman Catholic Church and the Church of England.

Keywords: Anglican, marriage, canon law, Church of England, ecclesiastical law

Treść: Wstęp. 1. *Sakramentalność* małżeństwa. 2. Formy zawarcia małżeństwa w anglikańskim porządku prawnym. 2.1. *Marriage by banns*. 2.2. Zawarcie małżeństwa na podstawie *common licence*. 2.3. Zawarcie małżeństwa na podstawie *special licence*. 2.4. Zawarcie małżeństwa na podstawie certyfikatu rejestratora. 2.5. Rejestracja zawarcia małżeństwa. 3. Stwierdzenie nieważności małżeństwa i orzeczenie rozwodu. Podsumowanie.

Wstęp

Anglikańskie prawo kanoniczne zostało zgromadzone w jednym, uniwersalnym zbiorze praw, na wzór łacińskiego Kodeksu prawa kanonicznego. *The Canons of the Church of England*² regulują zależności jakie zachodzą we wspólnocie wiernych w tej denominacji chrześcijańskiej. Przedmiotem zainteresowania anglikańskiego prawodawcy kościelnego jest także instytucja małżeństwa, uznawana przez Kościół katolicki, na wzór porządku państwowego, za podstawową jednostkę społeczną budującą wspólnotę. Anglikanie nie rozumieją jednak małżeństwa w sposób tożsamy do wspólnoty katolickiej. Nie uznają bowiem jego sakramentalności, tak jak ma to miejsce w Kościele katolickim³.

Funkcjonując w brytyjskim porządku prawnym Kościół Anglii⁴ uległ ścisłym zależnościom Kościoła i państwa. Symbioza tych dwóch podmiotów powoduje, że regulacje anglikańskiego prawa kanonicznego odnoszą się ściśle do norm prawnych promulgowanych przez Parlament Westminsterski.

W niniejszym opracowaniu wskazane zostaną podstawowe normy kanonistyczne funkcjonowania małżeństwa w anglikańskim systemie

² Por. *The Canons of the Church of England. Canons Ecclesiastical promulged by the Convocations of Canterbury and York in 1964 and 1969 and by the General Synod of the Church of England from 1970*, London 2016. (dalej: CCE).

³ Por. kan. 1055 KPK/83.

⁴ W niniejszym opracowaniu wymiennie stosowane będzie określenie Kościół Anglii i Church of England.

prawa kanonicznego. Omówione zostaną również zasady zawierania małżeństwa oraz kwestie związane z orzeczeniem nieważności związków anglikańskich, oraz nieznanych we wspólnocie katolickiej, orzeczeń rozwodowych.

1. *Sakramentalność* małżeństwa

Kościół Anglii funkcjonując w anglosaskiej kulturze prawnej – podobnie do Kościoła katolickiego – promulguje własne normy w zamkniętym zbiorze praw. Sekcje, czyli mniejsze jednostki redakcyjne *Kanonów* odpowiadają znanym z Kodeksu prawa kanonicznego *księgom*. Sekcja B Kanonów Kościoła Anglii dotycząca sprawowania kultu Bożego i administrowania sakramentami, promulguje normy dotyczące małżeństwa, jako instytucji prawnej Church of England. Interesującym jest, że anglikański prawodawca umieścił małżeństwo w kategoriach sakramentów, pomimo iż *39 Artykułów Wiary*⁵, wymienia jako sakramenty jedynie chrzest i Wieczerzę Pańską. Church of England w kanonie B30 określając definicję małżeństwa odwołuje się do prawa Bożego i do prawa naturalnego⁶. Małżeństwo, w rozumieniu prawa anglikańskiego jest związkiem „trwałym i dożgonnym”⁷. Należy nadmienić, że w angielskiej wersji Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku łacińskie *foedus* (przymierze) tłumaczone jest jako *convenant*, zaś kanony anglikańskie mówią o *union* (związku)⁸. Już

⁵ Por. *39 Artykułów wiary*, w: I. KILANOWSKI, *Status...*, art. 25, s. 300.

⁶ Kan. B30 (1) CCE: „The Church of England affirms, according to our Lord’s teaching, that marriage is in its nature a union [podkreślenie – I. K.] permanent and lifelong, for better for worse, till death them do part, of one man with one woman, to the exclusion of all others on either side, for the procreation and nature of children, for the hallowing and right dereliction of the natural instincts and affections, and for the mutual society, help and comfort which the one ought to have of the other, both in prosperity and adversity”.

⁷ Por. *Tamże*.

⁸ Por. J. BEAL, J.A.C. CORIDEN, T.J. GREEN (red.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York 2000, kan. 1055 § 1: „The matrimonial covenant [podkreślenie – I. K.], by which a man and a woman establish between themselves a partnership of the whole of life and which is ordered by its nature to the good of the spouses

na poziomie interpretacji językowej można zauważyć, że małżeństwo w prawie Kościoła Anglii ma inne znaczenie niż w prawie Kościoła katolickiego. Ustawodawca anglikański zaznacza, że małżeństwo istnieje „na dobre i złe, aż śmierć ich nie rozłączy”⁹, jest związkiem jednego mężczyzny i jednej kobiety, z wyłączeniem kogokolwiek innego po każdej ze stron, którego celem jest prokreacja i wychowanie potomstwa¹⁰. Stwierdzić należy, że Kościół Anglii rozumie małżeństwo, jego cele i przymioty, w sposób tożsamy z Kościołem katolickim, z wyłączeniem jednak jego sakramentalności¹¹. Sakramentalność z kolei ma istotne znaczenie dla katolików, ponieważ przyjmowanie sakramentów, jako widzialnych znaków niewidzialnej łaski umacnia pielgrzymujący Kościół w drodze na ucztę niebieską¹². Z kolei dobro małżonków, które w prawie Kościoła katolickiego stanowi jeden z celów małżeństwa, przedstawiane jest w anglikańskich regulacjach jako wzajemne towarzystwo, realizacja naturalnych instynktów oraz wzajemna pomoc¹³. Polemicznym jest zatem twierdzenie, iż można postawić znak równości między katolicką *sakramentalnością* małżeństwa i *sakramentalnym charakterem* małżeństwa anglikańskiego, wyrażonym przez Ł. Hadcha¹⁴. Co więcej, stanowczo nie można zgodzić się z tezą, iż anglikanom w kontekście sakramentalności małżeństwa, z której wynika przymiot jego nierozzerwalności, bliżej do doktryny prawosławnej¹⁵. Stanowisko to wynika jedynie z dokumentów o charakterze instrukcyjnym dla całej Wspólnoty Angli-

and the procreation and education of offspring, has been raised by Christ the Lord to the dignity of a sacrament between the baptized”.

⁹ Kan. B30 (1) CCE.

¹⁰ Por. *Tamże*.

¹¹ Por. J. KRAJCZYŃSKI, *Przeszkody małżeńskie wynikające z godności osoby*, Prawo Kanoniczne 55 (2012) nr 3, s. 57.

¹² Por. G. DZIERŻON, *Sakramentalność małżeństwa ochrzczonych*, Ius Matrimoniale 4 (10) (1999), s. 107-108.

¹³ Por. kan. B30 (1) CCE.

¹⁴ Por. Ł. HADUCH, *Małżeństwo w prawie Kościoła Anglii. Wybrane zagadnienia istotne w kontekście zawierania małżeństw mieszanych pomiędzy wiernymi Kościoła Anglii a katolikami*, Ius Matrimoniale 29 (2018) nr 2, s. 90.

¹⁵ Por. *Tamże*.

kańskiej, pośrednio zatem także dla Kościoła Anglii, jednak nie mają charakteru prawotwórczego i odnoszą się jedynie do drogi ekumenicznej, która nie skutkuje, przynajmniej w obecnie obowiązującym stanie prawnym, żadnymi implikacjami w zakresie obowiązywania i stosowania anglikańskich regulacji prawnych.

Za właściwą należy uznać konstatację T. Zielińskiego, który stwierdza, że ze względu na specyfikę anglikańskiego i angielskiego systemu prawa istnieje tylko jedna instytucja małżeństwa heteroseksualnego¹⁶ (pozostałe formy prawne dotyczą „małżeństw homoseksualnych” oraz cywilnych związków partnerskich), co oznacza, że różnie określone przez prawo tryby, czy sposoby zawarcia małżeństwa (świeckie i religijne), jeśli spełniają kryteria prawne, prowadzą do małżeństwa o takim samym statusie: religijne staje się małżeństwem państwowym i odwrotnie. Powyższe oznacza, że zarówno prawo anglikańskie, jak i prawo angielskie, stawiają wobec nupturientów identyczne wymagania, do których zgodnie z *Marriage Act 1949*¹⁷ zaliczyć należy: różnicę płci; posiadanie minimalnego wieku, tj. osiągnięcie 18. roku życia (prawo zezwala na małżeństwo osobie powyżej 16. roku życia, po uzyskaniu zgody rodziców lub prawnych opiekunów); posiadanie relacji z kandydatem na współmałżonka, która nie jest zakazana ze względu na pokrewieństwo lub powinowactwo (wykaz osób, z którymi nie można zawrzeć małżeństwa z tego tytułu został umieszczony w kan. B31 Kanonów¹⁸ i jest zgodny z *Marriage – Prohibited Degrees of Relationship Act 1986*)¹⁹; posiadanie stanu wolnego, zarówno pod względem związku małżeńskiego, jak i związku partnerskiego.

¹⁶ T. ZIELIŃSKI, *Zawarcie małżeństwa religijnego w prawie angielskim*, w: R. SZTYCHMILER (red.), *Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, Olsztyn 2009, s. 123.

¹⁷ Por. *Marriage Act 1949*, 12, 13 & 14 George VI.

¹⁸ Kan. B31 CCE. Podobne regulacje dotyczą kobiety. Przepisy anglikańskiego prawa kanonicznego są tożsame w zakresie przeszkód: wieku, pokrewieństwa i powinowactwa, regulowanych przez katolickie prawo kanoniczne w kan. 1083, 1085, 1091 i 1092 KPK/83.

¹⁹ Por. *Marriage – Prohibited Degrees of Relationship Act 1986*. Akt ten dodaje do *Marriage Act 1949* punkt 5A.

Prawo zawarcia małżeństwa w Kościele Anglii przysługuje każdemu mieszkańcowi parafii²⁰. Duchowny anglikański²¹ nie może odmówić asystowania przy zawieraniu małżeństwa osobie, która posiada obywatelstwo brytyjskie lub przynajmniej status rezydenta w rozumieniu prawa państwowego. M. Hill zaznacza, że każda osoba zamieszkująca terytorium danej parafii, która uprzednio nie była w związku małżeńskim, bez względu na jej stosunek do religii, ma prawo zawrzeć małżeństwo według obrządku Church of England²². Co więcej, biskupi anglikańscy zainicjowali rozszerzenie tego prawa na osoby, które na terenie parafii zazwyczaj uczestniczą w kulcie religijnym, niezależnie od ich przynależności do danej wspólnoty – tzn. niezależnie od przyjmowanych sakramentów, wyznawanych norm moralnych i tym podobnych aspektów związanych z przynależnością do danego wyznania²³. Prawo zawarcia małżeństwa w parafii anglikańskiej posiadają także osoby „powiązane” z daną wspólnotą poprzez przyjęcie chrztu w danej świątyni, osoby, których konfirmacja została odnotowana w księgach danej parafii oraz osoby, których rodzice lub dziadkowie zawarli małżeństwa w danej parafii²⁴. Małżeństwo w Kościele Anglii zawiera się na podstawie norm liturgicznych zatwierdzonych przez kompetentną władzę kościelną²⁵.

²⁰ Por. S. SLACK, *The right to marry in accordance with the rites and ceremonies of the Church of England*, w: N. DOE (red.), *Marriage in Anglican and Roman Catholic Canon Law*, Cardiff 2009, s. 13.

²¹ Za duchownego w procedurze zawarcia małżeństwa religijnego uznaje się również odpowiednio umocowanych *współpracowników szafarzy*, określonych w CCE. W Church of England asystować przy zawieraniu małżeństwa mogą zatem w zwykłych warunkach również świeccy, podczas gdy w Kościele katolickim muszą być spełnione warunki braku kapłanów lub diakonów, pozytywna opinia konferencji biskupów oraz zezwolenie Stolicy Apostolskiej. Por. R. BOROWY, *Zawarcie małżeństwa kanonicznego przed osobą świecką jako świadkiem kwalifikowanym*, Warszawa 2021, s. 128-147.

²² Por. M. HILL, *Ecclesiastical Law*, London 2018, s. 357-358.

²³ Por. *Church of England Marriage Measure 2008*, 1 (3).

²⁴ Por. *Tamże*.

²⁵ Por. A. JEREMY, *The solemnization of marriage in Anglican Canon Law*, w: N. DOE (red.), *Marriage in Anglican...*, s. 26.

2. Formy zawarcia małżeństwa w anglikańskim porządku prawnym

2.1. *Marriage by banns*

Prawo anglikańskie reguluje różne tryby zawarcia małżeństwa religijnego, których spełnienie powoduje uznanie małżeństwa na gruncie prawa państwowego. Najstarszą procedurą wstępną jest zawarcie małżeństwa przez zapowiedzi (*marriage by banns*)²⁶. Proces ten zmierza do eliminacji ewentualnych przeszkód małżeńskich na etapie ostatecznych przygotowań. *Marriage Act 1949*²⁷, podobnie jak wytyczne zawarte w *Book of Common Prayer*, nakazuje, aby zapowiedzi ogłaszane były w kościele nupturientów (a zatem w domyśle, także w kościele zawarcia małżeństwa), przez trzy kolejne niedziele poprzedzające ceremonię zaślubin²⁸. N. Doe zauważa, że ta forma bezpośredniego przygotowania do zawarcia małżeństwa jest „odwiecznym wymogiem prawa angielskiego”²⁹. Warto przy tym zaznaczyć, że zapowiedzi są także rozpowszechnioną w Kościele katolickim formą, choć w regulacjach Kodeksu prawa kanonicznego

²⁶ Por. kan. B34 (1) A CCE. Warto przy tym wspomnieć o specjalnym uprawnieniu Arcybiskupa Canterbury, który może zwolnić z obowiązku ogłoszenia zapowiedzi na podstawie specjalnego pozwolenia w całej Anglii. Przy czym arcybiskup prowincji oraz każdy biskup diecezjalny może to uczynić tylko w zakresie przewidzianym przez prawo i w czasie przez prawo oznaczonym.

²⁷ Por. *Marriage Act 1949*, 12 & 13 & 14 George VI, c. 76, sec. 6-7, 9.

²⁸ Por. *The Book of Common Prayer and Administration of the Sacraments and other Rites and Ceremonies of the Church according to use of the Church of England together with the Psalter and Psalms of David pointed as they are to be sung or said in Churches and the form or manner of making, ordaining and consecrating of Bishops, Priests and Deacons*, Cambridge 2013, s. 301. W tekstach modlitewnych podana jest również treść zapowiedzi: „I publish the Banns of Marriage between M. of – and N. of –. If any of you know cause, or just impediment, why these two persons should not be joined together in holy Matrimony, ye are to declare it. This is the first [second, or third] time of asking”. Podobną treść promulguje *Church of England Marriage (Amendment) Measure 2012*, sec. 2 (1).

²⁹ N. DOE, *Canon law in the Anglican Communion. A Worldwide Perspective*, Oxford 2003, s. 279.

mają one charakter partykularny, co oznacza, że ich forma i sposób zależą od decyzji poszczególnych biskupów diecezjalnych³⁰. Celem zapowiedzi, zarówno we wspólnocie Kościoła katolickiego, jak i Kościoła Anglii, jest nie tylko ujawnienie za sprawą wspólnoty parafialnej ewentualnych przeszkód do zawarcia danego małżeństwa, ale również poznanie nowego małżeństwa przez tę wspólnotę³¹. Z. Janczewski trafnie zauważa, że „nie można traktować zamierzonego małżeństwa jako sprawy prywatnej, interesującej jedynie narzeczonych”³². Warto przy tym podkreślić, że zapowiedzi w Kościele katolickim mają raczej charakter informacji pisemnej wywieszanej w gablocie kościoła parafialnego lub w innym odpowiednim miejscu³³, podczas gdy we wspólnocie Church of England zapowiedzi są ustne. Forma publicznego ogłoszenia przez duchownego zapowiedzi w parafiach rzymskokatolickich ma zazwyczaj charakter dodatkowy do zapowiedzi pisemnych³⁴. Dostrzec jednak należy pewną niekonsekwencję regulacji prawa anglikańskiego. Wspomniano wyżej, iż do danej parafii anglikańskiej może zgłosić się każdy obywatel lub rezydent Zjednoczonego Królestwa, niezależnie od jego związków z Kościołem Anglii, aby w tej wspólnocie wyznaniowej zawrzeć małżeństwo. Wydaje się zatem, że zapowiedzi, jako obowiązek duchownego wobec prawa państwowego i kanonicznego prawa anglikańskiego, nie spełnią swojego celu, tj. uzyskania stosownych informacji na temat ewentualnych przeszkód mogących mieć wpływ na ważność danego małżeństwa. Nupturienti nie będą zupełnie znani danej wspólnocie, nawet jeśli w ich potencjalnych parafiach zamieszkania ogłoszone zostaną zapowiedzi³⁵.

³⁰ Por. kan. 1067 KPK/83.

³¹ Por. N. DOE, *The Legal framework of the Church of England. A Critical Study in a Comparative Context*, Oxford 2003 s. 144-145.

³² Z. JANCZEWSKI, *Zapowiedzi przedmałżeńskie a prawo do ochrony danych osobowych*, *Ius Matrimoniale* 12 (18) (2007), s. 57.

³³ Por. *Tamże*, s. 58.

³⁴ Por. *Tamże*.

³⁵ Por. *Marriage Act 1949*, 12 & 13 & 14 George. VI, c. 76, sec. 11, 13, 14.

2.2. Zawarcie małżeństwa na podstawie *common licence*

Drugą formą zawarcia małżeństwa religijnego w Kościele Anglii jest otrzymanie licencji powszechnej (*common licence*) wydanej przez uprawnioną władzę duchowną, tj. przez biskupa diecezjalnego lub inną osobę, właściwie przez niego upoważnioną³⁶. Jest to jedna z dwóch form nadzwyczajnych³⁷. Otrzymanie licencji powszechnej przez nupturienta opiera się jedynie na jego oświadczeniu o braku przeszkód małżeńskich do zawarcia małżeństwa, toteż – jak zauważa T. Zieliński – tryb ten charakteryzuje się nieskutecznością w wykrywaniu istnienia przeszkód³⁸.

2.3. Zawarcie małżeństwa na podstawie *special licence*

Druga forma nadzwyczajna, wywodząca się z przepisów anglikańskiego prawa kanonicznego, ma charakter ściśle kościelny. Zgodnie z przepisami *Canons of the Church of England*, „małżeństwo w rycie Kościoła Anglii może zostać uroczyście zawarte na podstawie specjalnego zezwolenia (*special licence*) wydanego przez Arcybiskupa Canterbury lub przez jakąkolwiek inną osobę na mocy *Ecclesiastical Licences Act 1533*”³⁹. Nie ulega wątpliwości, że sposób ten jest związany z prerogatywami Arcybiskupa Canterbury, jako osoby pełniącej duchowe przywództwo nad Kościołem Anglii. T. Zieliński analizując ten sposób zawarcia małżeństwa na podstawie specjalnej licencji Arcybiskupa lub innych, bardzo dokładnie określonych osób, trafnie spostrzega, że „zezwozenie to (...) może być przyznane każdej bez wyjątku parze spełniającej ogólne kryteria ustawowe i może być realizowane bez zachowania wymogów *Marriage Act* dotyczących miejsca i czasu odbycia ceremonii małżeńskiej”⁴⁰. Marginalnie na-

³⁶ Por. *Tamże*, sec. 16.

³⁷ Por. N. DOE, *The legal framework...*, s. 147.

³⁸ Por. T. ZIELIŃSKI, *Zawarcie małżeństwa...*, s. 127.

³⁹ Kan. B34 (1) B CCE.

⁴⁰ T. ZIELIŃSKI, *Zawarcie małżeństwa...*, s. 128.

leży zauważyć, że tego typu uprawnień, wyłączających stosowanie prawa państwowego w przedmiocie choćby miejsca i czasu zawarcia małżeństwa⁴¹, nie posiadają inne związki wyznaniowe działające na terenie Zjednoczonego Królestwa.

2.4. Zawarcie małżeństwa na podstawie certyfikatu rejestratora

Ostatnim, najmniej popularnym sposobem zawarcia małżeństwa wyznaniowego w denominacji anglikańskiej jest otrzymanie stosownego certyfikatu rejestratora nadzorczego (*marriage under superintendent registrar's certificate*)⁴². Posiadanie stosownego certyfikatu nie daje jednak pełnych możliwości do zawarcia małżeństwa w rycie Kościoła Anglii. Stosownie do regulacji państwowej nupturienicy korzystający z certyfikatu nie mogą żądać zawarcia małżeństwa w przypadku, gdy duchowny danej parafii lub wierni sprzeciwia się temu zamiarowi⁴³. Posiadanie zatem tego uprawnienia w rozumieniu prawa świeckiego, nie rodzi skutków prawnych na gruncie anglikańskim, jeśli skutecznie dokonano sprzeciwu do zawarcia małżeństwa w tej formie.

2.5. Rejestracja zawarcia małżeństwa

Niezależnie od przyjętego trybu zawarcia małżeństwa religijnego, niezbędnym jest jego rejestracja w stosownych urządach świeckich. Duchowny asystujący przy zawieraniu małżeństwa, będący jego świadkiem w imieniu Kościoła Anglii, zobowiązany jest do dokonania zgłoszenia do urzędu Generalnego Rejestratora dla Anglii i Walii (*Registrar-General for England and Wales*). Małżeństwa podlegają zatem rejestracji w księgach parafialnych⁴⁴ oraz ujawnieniu w zbiorze generalnym Anglii i Walii⁴⁵.

⁴¹ Por. kan. B35 (3) CCE.

⁴² Por. kan. B34 (1) D CCE.

⁴³ Por. *Marriage Act 1949*, 12 & 13 & 14 George VI, c. 76, sec. 17.

⁴⁴ Por. kan. B39 (1) CCE.

⁴⁵ Por. Ł. HADUCH, *Małżeństwo w prawie Kościoła Anglii...*, s. 108.

3. Stwierdzenie nieważności małżeństwa i orzeczenie rozwodu

Definicja małżeństwa przyjęta przez Kościół Anglii w sposób dorozumiany zakazuje rozwodu przez rozwiązanie węzła małżeńskiego, podobnie jak to ma miejsce we wspólnocie Kościoła katolickiego. Tym samym językowa wykładnia małżeństwa jako „związku trwającego przez całe życie, aż śmierć ich nie rozłączy, z wyłączeniem wszystkich innych niż nupturientów”⁴⁶, dla doktryny prawa kanonicznego Kościoła Anglii nie jest tak oczywista. Innymi słowy należy stwierdzić, że dopuszczalne jest w Church of England zawarcie ponownego małżeństwa po rozwodzie, z tym, że sama procedura rozwodowa nie jest regulowana przez własne prawo tej wspólnoty⁴⁷. Powyższe oznacza, że Kościół uznaje orzeczenie sądów świeckich w przedmiocie małżeństwa religijnego i zezwala, w określonych przypadkach, na zawarcie ponownego małżeństwa w Kościele Anglii. Jest to ewidentny przykład silnego wpływu prawa państwowego na anglikańskie prawo kanoniczne i jednocześnie ograniczenie swobody działania tej wspólnoty eklezjalnej.

Instytucja rozwodu w Zjednoczonym Królestwie została prawnie uregulowana dopiero w 1857 roku⁴⁸. Stanowisko Kościoła Anglii w przedmiocie ponownych małżeństw osób rozwiedzionych jest jednak dość rozmyte dogmatycznie⁴⁹. Z jednej bowiem strony Synod Generalny stanowi zasadę, że nie zawsze i nie w każdych okolicznościach możliwe jest ponowne zawarcie małżeństwa osób rozwiedzionych, z drugiej stwierdza, że decyzja o wstąpieniu w nowy związek małżeński, jeśli poprzedni partner żyje, powinna opierać się na jasnych zasadach, z tym, że te trudno wyprowadzić z quasi-

⁴⁶ Por. kan. B30 (1) CCE.

⁴⁷ Por. Ł. HADUCH, *Małżeństwo w prawie Kościoła Anglii...*, s. 103.

⁴⁸ Por. *An Act to Amend the Law Relating to Divorce and Matrimonial Causes in England 1857*, 20 & 21 Victoria, c. 85.

⁴⁹ Por. A. THATCHER, *Further marriages in the Anglican Communion*, w: R. BURGAERAEVE, K. DEMASURE, M. FOKET, P. WEBER (red.), *Marriage – Divorce – Remarriage. Challenges and Perspectives for Christians*, Leuven-Paris-Dudley, MA 2007, s. 256-257.

-legislacyjnych rozważań. Znamienne jest stanowisko Arcybiskupa Canterbury George'a Leonard'a Carey'a, który w 1999 roku zauważył, że Kościół powinien dostosować doktrynę do zachodzących zmian społecznych, wychodząc tym samym naprzeciw pragnieniom wiernych rozwiedzionych⁵⁰.

Stosownie do norm prawa państwowego, rozwód możliwy jest w przypadkach: zdrady z osobą odmienną płci; braku racjonalności w zachowaniu jednej ze stron, uniemożliwiającej trwałe i wspólne pożycie; porzuceniu przez jednego ze współmałżonków trwającym 2 lata poprzedzające złożenie powództwa; separacji trwającej 2 lata poprzedzające złożenie powództwa w przypadku zgody obu małżonków oraz separacji trwającej 5 lat poprzedzającej złożenie powództwa w przypadku braku zgody jednego ze współmałżonków⁵¹. Jeśli zatem małżeństwo jest związkiem na całe życie, w którym małżonkowie zaciągają na siebie obowiązek wspólnego pożycia, jak możliwe jest to, żeby separacja *de iure* powodowała orzeczenie rozwodu skutkującego także na gruncie prawa kanonicznego⁵². To rozmydlenie doktryny w Kościele Anglii powoduje niestety nie tylko problemy interpretacyjne, ale jawnie doprowadza do zezwolenia na trwanie w grzechu, z drugiej jednak strony należy zgodzić się z twierdzeniem, że *ustanowiony Kościół Anglii* nie może przyjąć linii sprzecznej z legislacją państwową⁵³.

Synod Generalny obradujący w 2002 roku „potwierdził, zgodnie z doktryną Kościoła Anglii przedstawioną w kan. B30 (1), że małżeństwo powinno być zawsze zawierane jako uroczyste, publiczne i dożywotnie przymierze między mężczyzną i kobietą; rozpoznał, że niektóre małżeństwa niestety się rozpadają, i że troska Kościoła o pary w takiej sytuacji powinna mieć nadrzędne znaczenie oraz zauważył, że istnieją wyjątkowe okoliczności, w których osoba rozwiedziona

⁵⁰ Por. HOUSE OF BISHOPS, *Marriage: a teaching document from the House of Bishops of the Church of England*, London 1999, s. 7-8.

⁵¹ Por. *Matrimonial Causes Act 1973*, c. 18, sec. 1 (1) – (2), 1 (6).

⁵² Por. A. THATCHER, *Further marriages...*, s. 258.

⁵³ Por. T. BRIDEN, *Moore's Introduction to English Canon Law*, London 2013, s. 103.

może zawrzeć związek małżeński w Kościele za życia byłego małżonka; uznał, że decyzja czy zawrzeć w Kościele małżeństwo po rozwodzie, należy do duchownego (...)"⁵⁴. Zasadniczo jedynie wytyczne Synodu Generalnego należy traktować jako pewnego rodzaju pastoralne rozeznanie przez duchownego przed wydaniem zgody na zawarcie małżeństwa po rozwodzie. Należy przy tym pamiętać, że duchowny korzystając ze swoistej klauzuli sumienia ma prawo odmówić zarówno prowadzenia ceremonii ponownego małżeństwa, jak również może nie zezwolić na korzystanie przez innego duchownego z jego własnej świątyni⁵⁵.

Synod Generalny wskazuje jako pomocne w rozeznaniu pastoralnym duchownego pytania zadawane „nowym” nupturientom, spośród których co najmniej jeden jest rozwodnikiem. Duchowny winien je zadawać, aby przedstawić nupturientom nauczanie Kościoła Anglii w przedmiocie małżeństwa. Na wstępie duchowny powinien dowiedzieć się, czy nupturienti w sposób właściwy rozumieją cel i znaczenie małżeństwa religijnego, zaś rozwód uznają za naruszenie woli Bożej co do małżeństwa⁵⁶. Należy także rozeznąć, czy ewentualni nupturienti mają dojrzały osąd na temat okoliczności rozpadu poprzedniego małżeństwa oraz czy są gotowi całym sercem i w sposób odpowiedzialny wejść w nową relację⁵⁷. Duchowny musi być także przekonany, że w poprzedniej relacji między małżonkami nastąpiło „wystarczające uzdrowienie osobistych i społecznych ran wynikających z rozpadu małżeństwa”⁵⁸. Istotnym jest także rozeznanie czy nowe małżeństwo nie spowoduje zgorzienia, jak również wiarygodności Kościoła Anglii w nauczaniu o nierozzerwalnym małżeństwie⁵⁹. Podsumowując badanie, duchowny powinien rozeznąć, czy wybór nowego małżeństwa

⁵⁴ GENERAL SYNOD OF THE CHURCH OF ENGLAND, *Marriage in Church after divorce. Final Version*, York 2002, s. 1.

⁵⁵ Por. *Matrimonial Causes Act 1965*, c. 72, sec. 8 (2).

⁵⁶ Por. GENERAL SYNOD OF THE CHURCH OF ENGLAND, *Marriage in Church...*, s. 3, q. (a).

⁵⁷ Por. *Tamże*, s. 3, q. (b).

⁵⁸ *Tamże*, s. 3, q. (c).

⁵⁹ Por. *Tamże*, s. 3, q. (d).

wynika z rzeczywistego i absolutnego zakończenia poprzedniej relacji, ponadto powinien stwierdzić czy któryś z nupturientów nie zawarł małżeństwa więcej niż raz⁶⁰. Powinien wreszcie otrzymać jasną deklarację „gotowości nupturientów do zgłębiania znaczenia wiary chrześcijańskiej dla ich osobistego życia, aby ich dalsze małżeństwo nie było odosobnionym kontaktem z Kościołem”⁶¹.

Analogicznie do rozwodu, Kościół Anglii przyjmuje rozstrzygnięcia sądów państwowych w przedmiocie nieważności małżeństwa⁶². Małżeństwo jest nieważne, jeśli strony nie miały zdolności do czynności prawnych lub nie zostały dopełnione stosowne formalności⁶³.

Podsumowanie

Małżeńska wspólnota, stworzona poprzez zgodne oświadczenie jednego mężczyzny i jednej kobiety, nastawiona na dobro małżonków oraz zrodzenie i wychowanie potomstwa jest podstawową instytucją budującą zarówno społeczność państwową, jak i eklezjalną. To w rodzinie, w wyjątkowy sposób objawia się miłość Boża.

Kościół Anglii, poprzez ścisłą zależność instytucjonalną, w szczególności w zakresie tworzenia własnego prawa uległ współczesnym trendom sekularyzacyjnym doprowadzając do rozluźnienia zasad związanych z zawieraniem małżeństwa, wymaganiami oraz utrzymaniem naturalnego przymiotu małżeństwa, jakim jest jego nierozzerwalność. Poprzez implikację norm państwowych zarządzający Church of England w Synodzie Generalnym biskupi, duchowieństwo oraz wierni świeccy przyjęli za własne normy stanowione przez prawo zezwalające, pod pewnymi warunkami, na rozwody, skutkujące także na gruncie religijnym.

⁶⁰ Por. *Tamże*, s. 3, q. (e), (f).

⁶¹ GENERAL SYNOD OF THE CHURCH OF ENGLAND, *Marriage in Church...*, s. 3, q. (g).

⁶² Por. B. HALE, *Secular Judges and Christian Law*, *Ecclesiastical Law Journal* 17 (2015), s. 179-180.

⁶³ Por. kan. B30 (5) CEE.

W prawie angielskim i anglikańskim prawie kanonicznym istnieje jedna instytucja małżeństwa, regulowana wprawdzie przez różne akty prawne. Z jednej bowiem strony mowa o małżeństwie o charakterze religijnym, zawieranym przy asyście duchownego anglikańskiego, z drugiej zaś o małżeństwie świeckim (cywilnym), którym jest każde zawarte w rycie anglikańskim. W brytyjskim porządku prawnym każde małżeństwo zawarte w sposób ważny we wspólnocie anglikańskiej będzie rodziło skutki na gruncie cywilnym. O ile taki stan rzeczy uznać należy za przejaw wzajemnej współpracy państwa i związku wyznaniowego, o tyle bezsprzecznie niebezpiecznym jest uznawanie rozstrzygnięć sądów świeckich w przedmiocie *rozvodu* na gruncie eklezjalnym. Przyjąć bowiem należy zasadę, że małżeństwo ma charakter nierozzerwalny, co wynika zarówno z jego sakramentalności, jak i naturalnego charakteru wspólnoty męża i żony.

References

Źródła

- An Act to Amend the Law Relating to Divorce and Matrimonial Causes in England* 1857, 20 & 21 Victoria, c. 85.
Church of England Marriage Measure 2008.
Marriage – Prohibited Degrees of Relationship Act 1986.
Marriage Act 1949, 12, 13 & 14 George VI.
Matrimonial Causes Act 1973.
The Canons of the Church of England. Canons Ecclesiastical promulgated by the Convocations of Canterbury and York in 1964 and 1969 and by the General Synod of the Church of England from 1970, London 2016.

Literatura

- BEAL J., CORIDEN J.A.C., GREEN T.J. (red.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York 2000.
BOROWY R., *Zawarcie małżeństwa kanonicznego przed osobą świecką jako świadkiem kwalifikowanym*, Warszawa 2021.
BRIDEN T., *Moore's Introduction to English Canon Law*, London 2013.
DOE N., *Canon law in the Anglican Communion. A Worldwide Perspective*, Oxford 2003.
DZIERŻON G., *Sakramentalność małżeństwa ochrzczonych*, *Ius Matrimoniale* 4 (10) (1999), s. 107-123.

- GENERAL SYNOD OF THE CHURCH OF ENGLAND, *Marriage in Church after divorce. Final Version*, York 2002.
- HADUCH Ł., *Małżeństwo w prawie Kościoła Anglii. Wybrane zagadnienia istotne w kontekście zawierania małżeństw mieszanych pomiędzy wiernymi Kościoła Anglii a katolikami*, *Ius Matrimoniale* 29 (2018) nr 2, s. 83-116.
- HALE B., *Secular Judges and Christian Law*, *Ecclesiastical Law Journal* 17 (2015), s. 170-181.
- HILL M., *Ecclesiastical Law*, London 2018.
- HOUSE OF BISHOPS, *Marriage: a teaching document from the House of Bishops of the Church of England*, London 1999.
- JANCZEWSKI Z., *Zapowiedzi przedmałżeńskie a prawo do ochrony danych osobowych*, *Ius Matrimoniale* 12 (18) (2007), s. 51-66.
- JEREMY A., *The solemnization of marriage in Anglican Canon Law*, w: N. DOE (red.), *Marriage in Anglican and Roman Catholic Canon Law*, Cardiff 2009, s. 21-28.
- KILANOWSKI I., *Status prawny Church of England*, Warszawa 2021.
- KRAJCZYŃSKI J., *Przeszkody małżeńskie wynikające z godności osoby*, *Prawo Kanoniczne* 55 (2012) nr 3, s. 53-72.
- SLACK S., *The right to marry in accordance with the rites and ceremonies of the Church of England*, w: N. DOE (red.), *Marriage in Anglican and Roman Catholic Canon Law*, Cardiff 2009, s. 3-15.
- THATCHER A., *Further marriages in the Anglican Communion*, w: R. BURGARAEVE, K. DEMASURE, M. FOKET, P. WEBER (red.), *Marriage – Divorce – Remarriage. Challenges and Perspectives for Christians*, Leuven-Paris-Dudley, MA 2007, s. 2-17.
- The Book of Common Prayer and Administration of the Sacraments and other Rites and Ceremonies of the Church according to use of the Church of England together with the Psalter and Psalms of David pointed as they are to be sung or said in Churches and the form or manner of making, ordaining and consecrating of Bishops, Priests and Deacons*, Cambridge 2013.
- ZIELIŃSKI T., *Zawarcie małżeństwa religijnego w prawie angielskim*, w: R. SZTYCHMILER (red.), *Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach*, Olsztyn 2009, s. 121-133.

Nota o autorze

Igor M. Kilanowski – doktor nauk społecznych w dyscyplinie prawo kanoniczne, adiunkt w Katedrze Prawa o Posłudze Nauczania i Uświęcania Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.